

Borre Sømose

Alle illustrationer
kan forstørres

Skemanummer:	8
Betegnelse:	Borre Sømose
Kategori:	Dominerende træk
Registreringsdato:	December 2004
Registrator:	Erica Heyckendorff, Berings Tegnestue

Kort over bebygget struktur

Input: terrænformer - rumdefinerende elementer - homogene forløb - grænser - fixpunkter - kig

Topografisk undersøgelse

Input: topografiske forhold - udnyttede landskabstræk - byprofil/silhuet - grænse mellem byrum og land - grænse til vand

Sømosen, nord for Borre, udgøres af dalsiderne ned mod lavningen omkring Borre Sømose. Dalsiderne er let bølgede med et overordnet fald i terræn mod Borre Sømose. Terrænet på østsiden af mosen tager en glidende bevægelse nedover dalsidens opdyrkede marker, der går over i mose. Vestsiden afvikler faldet på en kortere strækning, og sammenholdt med, at vejen her ligger nærmere sømosen end på østsiden, opleves terrænet mere dramatisk. Sømosen afsluttes i syd af landsbyerne Nørreby, Ålebæk og Borre.

I området syd for Borre udgøres dalsiderne ligeledes af et let bølget landbrugsland med et let fald i terræn ned mod Sømosen. Faldet i terræn er dog mindre markant i denne del af Sømosen.

Historisk analyse

Input: Historisk byplan - matrikelstruktur - byudviklingsområder - funktionelt bymønster - gadestruktur - byrumsheder

Borre Sømose var siden stenalderensænkningen skiftesvis saltvandsfjord og ferskvandssø, og den sidste fjordperiode faldt sammen med middelalderen. Fjorden havde indsejling fra nord, og i fjorden lå tre øer Søbjerg, Østerborgøen (med Borre), Holme og småholme. I 1580 lukkedes fjorden af tangen i nord, så store skibe ikke kunne gå ind - dog var det muligt indtil første halvdel af det 16. århundrede at sejle til Borre for fladbundede skibe. Denne sø, som fjorden nu udgjorde, strakte sig til syd for Nyborre så sent som i 1697.

Endnu i 1800-tallet kunne man sejle ind til Søbjerg, der nu lå

som en halvø ud i vandet, som nu blev benævnt Borre Sø (se kort 1887).

Udsnit af kort fra 1887. Anløbsstedet ved Søbjerg.

Husmandsstedet på fotoet er beliggende ude i mosen på det, der engang var Søbjerg. Man kan gisne om en historisk forbindelse mellem huset og det sidste anløbssted for skibene, da fjorden helt ind til Borre ikke længere var sejlbart.

Stormfloder har brudt tangen flere gange - sidst i 1872, hvor vandet nåede op til Borre by.

I 1806 købte ejeren af godset Nordfeld, hvis jorder grænser op til vestsiden af Sømosen, Ålebækgård. Ålebækgårds jorder ligger på Sømosens østlige side samt i den nordlige del af Sømosen. Med intention om at øge høavlen blev et større dræningsarbejde af de ny erhvervede arealer i Sømosens nordlige del sat i gang.

En hollandsk vandmølle blev bestilt, men de øvrige mølleejere protesterede, og ideen blev i første omgang forladt. Første egentlige dræning blev foretaget i 1820, der er således tale om et forholdsvist tidligt dræningsarbejde. I forbindelse med dræningsarbejdet blev terrænet målt til at ligge omkring 1 fod over havoverfladen (Trap, 1955).

Arealanvendelsen med tilhørende dræningskanaler og pumpestation fortæller om den intensivering af udnyttelsen af naturens ressourcer, som påbegyndtes efter udskiftningstiden og for alvor tog fart efter 1864. Efter 1941 tog afvandingen virkelig fart og blev afsluttet i 1972.

I den sydlige ende har man længe kunnet sejle op til et par hundrede meter fra Skaglevadssluse, men geologiske undersøgelser viser, at en sandbarriere fra istiden altid har spærret for almindelig sejllads. Kun ved ekstremt højvande har småbåde kunnet komme over. Nu er stedet lukket af en strandvold, dels som mose, dels afvandet i vest (Råbylille Sø).

Borre Sø/Mose1835

Sammenholder man gårdenes beliggenhed på kortet fra 1835 med terrænet og vejens føring, ses det, at den østlige dalside på mosesiden af vejen efter udskiftningen har givet plads til 4 gårde, mens den tilsvarende strækning på det stejlere terræn på vestsiden af Sømosen kun har levnet plads for 2 gårde og nogle huse på jorderne ned mod Sømosen - en naturlig følge af et mere levende terræn og givet også lavere bonitet. Mosen går simpelthen tættere på og er på denne side udstykket i dybe moselodder.

Arkitektonisk iagttagelse/skitsering, samt vurdering

Input: målforhold - rumlige relationer - åbninger - stigninger - grænser - retninger - bygningselementer - belægninger Samspil mellem topografi og byrum - fixpunkter - homogene forløb - rumligt artikulerede brud og forskelle - reminiscenser af historiske strukturer og bygninger - sammenstød mellem historiske lag - anbefalinger

Landsbyerne Ålebæk, Nørre- og Sønderby, sammen med Borre og Ny Borre danner et sammenhængende bebygget område på tværs af dalsænkningen, der deler Sømoseområdet i to.

Den nordlige del udgør et større landskabeligt træk end det sydlige, hvor markerne omkring den sydligste del af mosen til gengæld danner store, samlede flader ned mod vådområdet. Begge steder skiller Sømosen sig farvemæssigt ud i landskabet med sin køligt gullige farve og lave, men relativt tætte træ-/buskbeplantning nedenfor de åbne, opdyrkede grønne flader eller sortbrune marker.

Især i området lige nord for Borre findes tætte nåletræsplantninger, der afgrænser udsynet over mosen fra Borre. Fra landsbyen Ålebæk er der til gengæld kig mellem husene til Borre by og kirken samt den flade mose. Byen udgør et sluttet landsbymiljø, især omkring krydset mod Liselund med mange fint bevarede gårde og huse. Mod nord tynder landsbyen ud - afslutningsvis af en gård med en høj gylletank, der danner fixpunkt for kigget fra flere vinkler i byen og landskabet omkring. Gården vender frejdigt bagsiden til landsbygaden. På dette sted afsluttes landsbyen, når man kommer sydfra - men fra nord er dette entreen: et desværre meget typisk, lettere rodet indtryk af opkørte kørearealer, halmballer og efterladte maskiner. Her ville en træerække i en hæk eller bare en hæk have afrundet godt. Straks efter Ålebæk går vejen nordover og mellem to gårde, hvis stuehuse i røde sten med taskekviste på taget danner et tvillingepar omkring vejen, der føres igennem, fulgt på vej af poppelrække som et stærkt lodret element.

I den nordlige del brydes den dyrkede flade af bevoksede diger og markskel, gårde og husmandssteder, de fleste i tilknytning til vejen. De bevoksede diger og markskel er på vestsiden af mosen noget fragmenteret, mens de på østsiden er mere kompakte.

Bebyggelsen rummer mest beboelse, men enkelte gårde har landbrugsmæssig drift. På den vestlige skråning går frilandssvin, og de mange små hytter er meget synlige på skråningen ned mod mosen og skiller sig ud i landskabet.

Hyllemosegård på hjørnet af vejen op mod øst med fin træække.

På dalskråningerne nord for Borre ligger gårdene placeret langs de nord-/sydgående veje ud af landsbyerne Nørreby og Ålebæk. Gårdene langs vejen nord for Ålebæk er større og bærer i højere grad præg af landbrugsmæssig drift. Enkelte husmandssteder ligger spredt i området, nogle ganske nær mosen.

Fra hele området findes udsigt over Borre Sømose til den modsatte dalskråning.

Den fragmenterede bevoksning på diger og i markskel skaber, sammen med beplantningerne omkring gårde og husmandssteder, transparente, rumlige afgrænsninger. Fra stort set hele området er der udsigt over Sømosen og til den modsatte side af dalsænkningen. På skråningerne nord for Borre er bevoksningen på diger og i markskel overordnet orienteret i øst-/vestgående retning, mens gårde og husmandssteder ligger placeret langs de nord-/sydgående veje. Herved opnås et mønster, der overordnet er orienteret mod Sømosen.

Før kysten i nord afrundes markerne på østsiden af Sømosen af vejen, der drejer skarpt mod vest, forbi Strandgård. Dette retningskifte markerer sig i landskabet især bygningsmæssigt -beplantningsmæssigt er retningen jo ikke ny, se ovenfor. Men særligt stuehusets hvide facade med fin frontkvist markerer sig og står som et fixpunkt i landskabet.

Efter Strandgård slår vejen igen et skarpt sving mod nord, forbi et par huse, gennem levende hegn og ned til kysten.

Kystklint ved Brunshoved

På vestsiden grænses Sømosen udelukkende af beplantning ud mod havet, når man ser bort fra den fine rødstensbygning, pumpestationen fra 1943.

Sømosen syd for Borre indrammes, ligesom i nord, af to veje, syd ud af henholdsvis Nyborre og Sønderby. De to landsbyers afgrænsning er veldefineret: Bebyggelsen i nord-syd linjen knytter sig umiddelbart til de to landsbyer med lang pause, før der igen ses bebyggelse som fritliggende gårde i landskabet.

Disse fritliggende gårde, Maglebjerggård, Langemosegård og især Tiendegård afgrænser til gengæld, som et punktvis forløb Sømosen mod syd.

Borre set fra syd henover sømosen. Kirken i Borre og betonsiloen i Ny Borre kan ses fra størstedelen af Sømoseområdet.

Den primære bebyggelse holder sig således til byenhederne på randen omkring lavlandet: Sønderby og Nyborre, som ligger lidt højere, og Borre, der ligger relativt lavt på sin "tue", midt i Sømosen. Her står kirketårnet tungt og markant i det flade landskab. Kirkens placering, bemærkelsesværdigt dybt i det store landskab, ændrer umiddelbart, når man sammenligner med andre kirker, der oftest ligger højt og markant. Her spilles så alligevel med samme virkemidler, blot i en mindre skala: tæt på ligger kirken højt i forhold til det omgivende, meget lave landskab.

Beplantningen omkring landsbyerne understøtter i høj grad den afgrænsende virkning, bebyggelsen har mod Sømosen, ved træernes lodrette linjer mod Sømosens vandrette, ligesom beplantningen om gårdene i syd markerer dem i det store landskab, hvor de ligger spredt uden at følge noget overordnet mønster.

De bevoksede diger er få, hvorved den dyrkede flade opdeles i større markflader, end tilfældet er for den nordlige del. Også fra denne del af Sømoseområdet er vide udsigter over Sømosen til den modsatte dalskråning - nogle steder helt til Bushøj vest for Råbymagle.

Lige syd for Borre, på vestsiden af mosen, danner blandet træbeplantning (en del gran) tunge, mørkegrønne tanger, der skærer sig ud i Sømosens køligt gulligt-brune farve. Herefter og på østsiden dominerer de langsgående, nord-sydgående linjer i beplantningen, der således vil lukke noget af for udsynet til mosen om sommeren, men om vinter står transparente, p.g.a. sortvalget: løvtræer, især hylde holdt i lav højde. Lige bag Nyborre er det dog stolte popler, der afgrænser byen og danner en markant sydgående linje.

Trærække syd ud af Nyborre.

Den nord-sydgående linje kulminerer langs vejen syd ud af Nyborre: Træer kanter vejen, der går højt i landskabet med Sømosesænkningen på vestsiden af vejen og en put and take-sø i lavlandet på østsiden. Vejen danner nærmest et dige.

Allé mellem Ålebæk og Stubberup (foto lånt fra Landskabsanalyse).

Trærækken er en pendant til alléen langs strækningen mellem Ålebæk og Stubberup i Sømosens nordlige del. Disse lige forløb af vejtræer står markant i det ellers forholdsvis åbne landskab.

[Til sidetop](#)

[Udskriv denne side](#)

[Til oversigt](#)